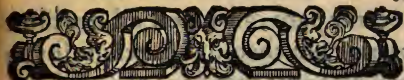
CONSVLTATIO PARISII CVIVSDAM DE CONTROVERSIA INTER SANCTITA-tem Pauli quinti & ſe-reniſſimam Rem-publicā Ve-netam.

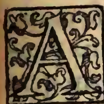
AD VIRVM CLARISSI-mum Venetum.

Anno M. DC. VII.

CONSVLTATIO.

CCEPI tuas literas, vir clariſſime, quibus me rogas, vt de cõtrouerſia quæ eſt inter Sanctitatem Pauli quinti, & Sereniſſimam Rempublicam veſtram tibi reſpondeam, cuius controuerſiæ tria narras eſſe præcipua capita. Primum de coercitione criminum quæ à clericis admittuntur. Secundum de decreto Senatus, quo prohibuit ne loca venerabilia deinceps ſine eius voluntate extruerentur. Tertium de prohibitione laicis facta ne res ſoli in eccleſias ſine eiuſdem Senatus aſſenſu trãſferrent. Cum autem vt tibi obſeque-

rer, me paro, allatus est ad nos liber patris Pauli theologi & religiosi viri ordinis Seruorum de ea re doctissime scriptus, quem ab omnibus populis & principibus viris legi, reipublicæ Christianæ maximè interesse puto. Quare opera illius elegātissima præuentus ad te tantum ea scribam quæ ex authorum nostrorum libris deprompta, eius scriptioni addi posse sensero, sequutus ordinis nostri hominum libertatem hactenus non abrogatam & vtilissimum publice morem, quo rogatis illis licet licuitque semper de controuersijs quæ inter principes de summis etiam rebus oriuntur, ex boni & æqui scientia respondere. Sed antequam dicere incipio de tribus capitibus controuersiæ, videndum est quo iure Italia regatur, quæ res communi bono cùm ponti-

ficis tum Principum Italiæ cessura est, & illius legitimam & canonicam authoritatem, horum vero libertatem confirmatura. In primis Italiæ cum omnibus christianis gentibus hoc commune est, vt in rebus ecclesiæ regatur iure diuino quod sacris scripturis continetur, cui iuri neque reges, neque pontifices, neque tota hierarchia ecclesię derogare possunt. Quod ad reges attinet, sic est sancitũ can. non licet. distinct. 10. *Non licet Imperatori neque cuiquam pietatem custodienti aliquid contra diuina mandata præsumere, nec quidquam quod euangelicis propheticis aut apostolicis regulis obuiet, agere* Pontificum vero nomine par est non alium respondere quã Papam. Is erit vrbanus *can. sunt quidam 25. q. 1. Sciendũ est,* inquit, *summopere, quia inde nouas leges condere potest, (Ro*

manus Pontifex) vnde Euangelistæ aliquid aut Prophetæ nequaquã dixerunt. Vbi verò aperte dominus, vel eius Apostoli et eos sequẽtes sancti patres sentẽtialiter aliquid definierunt, ibi non nouã legẽ Romanus Põtifex dare, sed potius quod predicatum est vsque ad animam & sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apostoli destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare, sed magis errare conuinceretur. Hierarchiæ vero ecclesiasticæ nomine respõdebit Cõcilium vniuersale Nicenum secundũ can. 2. *Substantia nostræ hierarchiæ,* inquit, *sunt sermones à Deo traditi, diuinarum scilicet scripturarum sciẽtia vera.* Hanc regulam Concilium Nicenum secundũ sumpsit ab Ephesino, quod epistola ad Pamphiliç synodum scripta, his verbis illi præcipit. *Omnia facias cum consilio sacræ scripturæ quæ di-*

uinitus est inspirata. Dein Italia regitur iure Romano Iustinianeo cuius pars est codex canonum ecclesiæ veteris catholicæ ab ipso iure imperatorio confirmatus. Quam libertatē Italia summa cura & vigilātia sibi defendit, non tantum Pontificibus Romanis testibus, sed & propugnatoribus acerrimis cùm in rebus tēporalibus tum in ecclesiasticis: quod per seriem temporum mihi demōstrandum est. Ante tempora Iustiniani Imperatoris ad Theodoricum Gothum regē Italiæ Papa Gelasius scribit can. certum. distin. 10. in hæc verba, *Certum est magnificentiam vestram leges Romanorum Principum quas in negotijs hominum custodiendas esse præcepit, multò magis circa reuerentiam beati Petri Apostoli pro suæ fœlicitatis augmento velle seruari*. Gothis verò Italia pulsis à Iustiniano,

impetrauit ab eo Papa Vigilius pragmaticam ſanctionem, qua forma Italiæ receptæ data eſt. Eius pragmaticę initium ſic eſt, *Pro petitione Vigilij venerabilis antiquioris Romæ Epiſcopi quædam diſponenda eſſe cenſuimus ad vtilitatem omnium pertinentia, qui per occidẽtales partes habitare noſcuntur.* Deinceps articulo decimo ſic ait, *Iura inſuper vel leges codicibus noſtris inſertas quas iam ſub edictali programate in Italiam dudum miſimus, obtinere ſancimus, ſed & eas quas poſtea promulgauimus cõſtitutiones iubemus ſub edictali progrãmate vulgari, & ex eo tempore quo ſub edictali programmate vulgatæ fuerint, etiam per partes Italię obtinere, vt vna volente Deo facta republica, legum etiã noſtrarum vbique prolatetur authoritas.* Poſtquam verò Imperatores occidẽtis Italiam in poteſtate & ditione habuerunt,

buerunt, Papa Leo 4. eandem rem postulauit à Lothario augusto, quę petitio illius habetur in can. vestram, distinst. 10. *vestram* inquit, *flagitamus clementiam, vt sicut hactenus romana lex viguit absque vniuersis procellis & pro nullius hominis persona reminiscitur eße corrupta: ita nunc suum robur propriumque vigorem obtineat.* Quod quidem ius Iustineaneum publicè prælectum est Romæ imperatorum authoritate qui post Iustinianum regnarunt, vt & Beryto & Constantinopoli quibus tantum in locis ab ipso iure permissum vt publicè doceretur. Authoritate imperatorum in Italia imminuta, & repertis in Amalphitana vrbe Digestis, quæ diu latuerant, Irnerius iussu comitissæ Mathildis Iustinaneũ ius publicè docuit Bononiæ, quo munere successores eius in eadem vr-

be Pontificum Romanorum ornati ſtipendijs & priuilegijs functi ſunt. Pontificum exemplum totius Italiæ principes maximèq; ſereniſſima reſpublica ſummo ardore ſequuta eſt. Hinc factum eſt vt Honorius ſecundus Papa de iure reſpondens cap. 1. ex. de Iuram. calum. his verbis vtatur, *Decernimus*, inquit, *& authoritate imperiali irretractabiliter definimus*. Definiebat autem & reſpondebat de iure-iurando clericorum ex codice canonum primitiuæ eccleſiæ ab imperatorio iure confirmato. Quod eo magis ab hominibus harum rerum peritis eſt obſeruandum, quia inter pontifices Gregorij ſeptimi ſucceſſores ſedit Honorius ſecundus, qui omnes hæreditatem odij creuerunt, quo Gregorius ſeptimus imperatores & eorum iura regia, dignitatem-

que omnium regum ſunt proſequuti. Quare tota Italia in hoc iure quod coluit libertatem ſuam eſſe poſitam ſemper exiſtimauit. Nec verò ſolùm ſecularium rerum cauſa tanto ſtudio laborarunt pontifices romani in hoc iure retinendo, ſed etiam vt eccleſiaſticæ controuerſię ſecundum illud dirimerẽtur, ſuprà quas eccleſię cauſas eminet reuerentia beati Petri apoſtoli quam ex hoc iure ſeruari poſtulabãt à Theodorico rege Gothorum. Nec enim definitiones factæ ab hoc iure de rebus eccleſiaſticis in Italia ſola religioſè obſeruabantur, verũ etiam in toto orbe chriſtiano: Cuius rei teſtis eſt locupletiſſimus, can. de illicita 24. q. 1. ſynodus pariſienſis ſub Ludouico Pio habita, quæ ait ab vniuerſa eccleſia ſeruari conſtitutionem à Iuſtiniano factam de excommunica

tionibus quæ ab episcopis præter causas canonicas fiunt. Quæ constitutio à Iuliano antecessore latinè literis mãdata est cum cæteris Nouellis Iustiniani, quarum ex eius interpretatione cognitionem iampridem habuit Italia, Iuliani hęc sunt verba, *Nemo episcopus, nemo presbiter excõmunicet aliquem antequam causa probetur, propter quam ecclesiastici canones hoc fieri iubent. Si quis autem aduersus ea excommunicauerit aliquem, ille qui excommunicatus est maioris sacerdotis auctoritate ad gratiam sanctæ communionis redeat: is autem qui non legitimè excommunicauit, in tantum tẽpus abstineat sancta communione, quantũ maiori sacerdoti visum fuerit, vt quod iniustè fecit, ipse iustè patiatur.* A Iustiniano autem, post omnes, qui eum antecesserunt christiani imperatores, probatus est & confirmatus codex cano-

num ecclesiæ catholicæ qui omnium manibus terebatur, & secundum quē sinodi vniuersales ipsæ de controuersiis ecclesiasticis sententias ferebant. Sub hoc iure nata est serenissima respublica vestra christiana catholica, sui iuris, libera: ab hoc alita, instituta, aucta, & summam dignitatem merito consequuta: ad eius prescriptum vixit & Italiæ maximam partem viuentem vidit. Cum hæc ita sint, innouāda mihi est & instaurāda codicis canonum ecclesiæ primitiuæ memoria, & è tenebris obliuionis quibus iamdiu sepulta fuit, excitāda. Quod necesse est disceptanti mihi controuersiæ capita quæ proposuisti: simul etiā vt ex hac restitutione fiant manifesta tam quæ erant in eo codice quam quæ non erant, quæque tamen vulgo solent illi falso tribui confirmandæ & tuendæ

cupiditati & ambitioni quorundam, quasi ex authoritate sanctorum canonum veteris ecclesiæ. Neque enim existimare debemus sanctissimos & sapientissimos patres illos veteres ecclesiam iure incerto, sine regularum & definitionum collectione certa rexisse, vel canones quibus illa regeretur habuisse sparsos, vagantes, nullius collectionis corpore cõclusos, vt pro libidine cuiuscũque licuisset per falsi crimẽ supposititios canones ecclesiæ obtrudere, qui mos semper fuit ambitionis & cupiditatis humanæ, quod libuisset authoritati ecclesiæ vniuersæ tribuere. Postulant à nobis patres illi, vt de sua pietate & prudentia potius ita sentiamus, voluisse illos ecclesiam habere corpus certum regularum sui iuris, quas ex certis conciliis collegerint, & concilia certo ordi

ne diſpoſuerint, certoque & immutabili numero canones illorum complexi ſint,cui neque addi neq. detrahi à quoquam poſſet, vt hoc quaſi vallo & muro ſeptum iuris corpus aduerſus falſi crimen vndique tutum eſſet. Neque tantum vt falſum pręuenirent ſolebant veteres iura ſua in certa corpora colligere, ſed etiam vt vim omnem iuribus extra collectiones publica authoritate factas vagantibus & diſperſis adimerent. Ob eaſdem cauſas Theodoſius imperator Nouella de confirmatione corporis ſuarum Nouellarum, ait ſe in corpus vnius codicis conſtitutiones præceſſorum ſuorum redegiſſe: ne aliter niſi ex ipſo codice in iudicio proferrentur. Eandem rationem & conſilium ſequutus Iuſtinianus codicem ſuũ fecit, conſtitutionęs in multa volumi-

na dispersas in vnum corpus colligendo, quod ipse testatur l. vn. C. de emendatione codicis Iustiniani, vnde iura extrauagantia posteritas appellauit quæ non in corpore codicis, sed extra corpus diuagarentur, vt Iustiniani verba vsurpem, quibus eodẽ loco vsus est. Ea fuit primum, antequam componeretur codex Theodosianus, prouidentia & vigilantia patrum ecclesiæ catholicæ quæ collectionem suam corpus codicis canonum nũcupauit, quemadmodum & imperatores corpus codicis constitutionum suarum dixerũt. Quare etiam in more habebat ecclesia alia iura quæ illi obtrudebantur codice suo non comprehensa, velut notha & adulterina nulliusque authoritatis reijcere, quod Gallicani episcopi factitarunt, teste acerrimo authoritatis

tis romanę defensore Nicolao primo papa, qui in epistola quam ad illos scripsit relata in codicem Gratiani can. si romanorum distin. 19. hæc illorum verba recenset, *Quanquam*, inquit, *quidam vestrum scripserint haud illa decretalia priscorum pontificum in toto corpore codicis canonum inueniri descripta*. Sed quis melius nos docuerit hanc mentem & prouidentiam ecclesiæ catholicæ quàm eadem ipsa, quæ cum conuenisset in concilio Calchedonensi, quod quatuor primorum œcumenicorum postremum est, actione octaua cognoscens de controuersia mota de episcopatu, nonagesimum quintum & nonagesimum sextum canones citat corporis sui canonici, & ex eorum iure de controuersia pronuntiat, cuius actionis octaua verba sunt hæc: Gloriosissimi iu-

dices dixerunt. Legantur hi canones Leontius reuerendus episcopus Magnisiæ ex codice legit regulam nonagesimam quintam. *Si quis episcopus vacans super ecclesiam vacantem semetipsum iniiciens subripuerit sedem præter perfectum concilium, hunc expellendum esse, licet omnis populus quem arripuit, eum elegerit. Perfecta verò synodus illa est, cui interest & metropolitanus episcopus.* Idem reuerẽdus Leontius ex eodem codice legit regulam nonagesimam sextam. *Si quis episcopus ordinationem acceperit episcopatus & populo preesse decretus non acquieuerit ordinationi, neque ei persuasum fuerit proficisci ad ecclesiam sibi commissam, hunc excommunicatũ esse, donec coactus acquiescat aut quicquam de eo episcoporum prouinciæ synodus perfecta definiat.* Hi duo canones reperiuntur hodie in conci-

lio Antiocheno, quod libro continetur, qui vulgariter appellatione canonum apostolorum & conciliorum inscribitur, suntque illi duo canones, alter sextus decimus, alter septimus decimus concilij Antiocheni. Horum numerorum ope adiuti, & eo ordine quo canones illi collocati fuerunt in codice canonum antiquo, & illo quo reperiuntur hodie in concilio Antiocheno, nos viam & rationẽ, si qua est, reperire debemus, qua codicem antiquum quo ecclesia catholica in Concilio Calchedonensi vsa est, restituamus. Ita enim compositum codicem antiquum esse oportuit, vt canones illi duo, nempe sextus decimus, item septimus decimus concilij Antiocheni, reperiantur alter nonagesimus quintus, alter verò nonagesimus sextus in serie canonũ

totius illius codicis antiqui. Quod vt fiat primum obſeruandus nobis eſt ordo, quo collocata fuerunt concilia in codice antiquo initium à Niceno facientes. Qui quidem ordo inuenitur hodie in locis quinque veteris memoriæ qui ad noſtram vſque ætatem conſeruati ſunt. Primus locus reperitur in concilio Conſtantinopolitano in Trullo can. ἐπισφραγίζομεν. vbi hoc ordine recenſentur. Cōcilium Nicenum, Ancyranum, Neocæſarienſe, Gangrēſe, Antiochenum, Laodicenſe, Conſtantinopolitanum, Epheſinum & Calchedonenſe, quod actione octaua citat canones nonageſimum quintum & nonageſimum ſextum huius codicis. Eodem ordine diſponuntur in codice canonico Græco eccleſiæ orientalis Lutetię Pariſiorum edito, diligentia Iohannis

Tilij Engolismensis, qui post editionem quam cardinali Turnonio dicauerat, episcopus Meldensis factus est. Codex autem ille græcus per omnia conuenit cum codice Photij latine tãtùm apud nos edito, & sola lingua alter ab altero differt. Hac eadem serie collocantur in codice moguntino qui editus est anno 1525. quem moguntinum codicem dicunt esse veterem romanum ij qui recognouerunt còdicẽ Gratiani iussu Gregorij 13. in pręfatione recognitioni suę præfixa. Seruauit eum ordinem Pontifex romanus Leo quartus in enumeratione quam facit horum conciliorum scribens ad episcopos Britannię can. De libellis. distin. 10. Horum quinque testimoniorum tria prima feruntur ab ecclesia orientali, duo posteriora Roma nobis conseruauit

locus occidentis omnium celeberrimus. Quare certiſſima ſunt hæc teſtimonia ab eccleſia vniuerſa lata de ordine conciliorum in codice canonico quem in manibus habebat illa in concilio Calchedonenſi. Imo tanta fuit eccleſiæ religio in compage corporis canonum conſeruanda, vt cum ordinem temporis non ſeruaſſet in collocatione conciliorum Ancyrani & Neocæſarienſis quæ Nicenum concilium poſterius tempore ſequuntur collectionis ordine, lectores monuerit ita factum propter reuerẽtiam quæ debetur Niceno, quod primum omnium œcumenicum ipſa celebrauit. Quod ſuum conſilium præfixum eſt initijs conciliorum Ancyrani & Neocæſarienſis inſcriptione quæ etiamnum in codicibus græcis ſeruata eſt, cuius inſcriptionis ra-

tio vulgo ignoratur & videtur hodie ſine vllo vſu his concilijs præfixa, ſoluto corpore codicis antiqui & vagis & diſperſis ſingulis extra ſuum corpus concilijs per volumina, quæ vbique eduntur, conciliorum. Poſt ordinem quem habuerũt in codice antiquo ſingula concilia obſeruatum, enumerandi ſunt canones illius codicis initium à primo canone Niceni concilij ſumentes, neque cum ad finem cuiuſque cõcilij peruenerimus, à dinumeratione tamen ceſſandum eſt, ſed continua nec interrupta numerorum ſerie vtendum, qua numerandi forma vſum eſt concilium Calchedonenſe. Ea cum peruenerimus ad canonem ſextum & decimum cõcilij Antiocheni à concilio Calchedonenſi citatum, qui canon incipit in codice orientali εἴ τις ἐπίσκοπος σχολα-

ζων & in codice romano Moguntiæ edito, *si quis episcopus vacans*, reperiemus illum canonem esse nonagesimum sextũ codicis orientalis quem dedit Tilius, at verò esse nonagesimum quartum codicis romani Moguntiæ editi. Nam in codice orientali viginti canones concilij Niceni, quinque & viginti Ancyrani, quindecim Neocæsariensis, viginti Gangrẽsis, sexdecim Antiocheni, hi, inquam, omnes numeri coniuncti sex & nonaginta efficiunt. At in codice romano viginti canones concilij Niceni, quatuor & viginti Ancyrani, quatuordecim Neocæsariensis, viginti Gangrensis & sexdecim Anthiocheni, hi, inquam, coniuncti numeri quatuor & nonginta efficiunt. Rursum ad his duabus rationibus differt ratio cõcilij Calchedonensis.

Nam

Nam ratio codicis romani canonem ſextum & decimum concilij Antiocheni efficit quartũ & nonageſimum codicis canonici antiqui: ratio concilij Calchedonenſis eum facit quintum & nonageſimum: at ratio codicis orientalis ſextum & nonageſimũ. Quod verò attinet ad contextum & verba codicum orientis & romani, planè conſentiunt, neque plus verborum eſt in hoc quam in illo. In hoc ſolo differunt quod in concilijs Ancyrano & Neocæſarienſi canon quidam in vno ex illis codicibus, in alio diuiſus eſt in duo membra, & ex vno duo facti ſunt canones. At componendæ huic paruæ codicum controuerſię obſeruãda eſt antiqua ratio quæ proculdubio fuit in vſu concilio Calchedonenſi, ſicque certiſſima fides codici canonico antiquo reſti-

tuetur. Initium faciam controuersiæ codicum componendæ à concilio Ancyrano. Hoc quinque & viginti canonibus constat in codice orientis, at quatuor & viginti tantum in codice romano: hoc ideo quia quartus & quintus canones huius concilij in codice orientis, vnicum canonem efficiunt qui quartus est in codice romano. Præstat autem ratio codicis orientis, eaq́; veteres vsi sunt. Nam Photius patriarcha Constantinopolitanus vbicunque in Nomocanone citat concilium Ancyranum, hanc rationem sequitur. Theodorus quoque Balsamo libro secundo commentariorum diuidit concilium Ancyranum in quinque & viginti canones. Harmenopulus iudex Thessalonicensis eandem sequutus est rationem in tota epitome sanctorum ca-

nonũ, & ſectione quinta tituli quarti diſtinctè & diuiſim citat canones quartum & quintum concilij Ancyrani, qui in codice romano pro vno habentur. Sed & diſertè citat canonem quintum & vigeſimum huius concilij ſectione quinta tituli tertij. Ex latinis Ferrandus diaconus eccleſiæ Carthaginenſis ſequitur & hanc rationem in breuiarij capitibus cẽteſimo quadrageſimo octauo, & deinceps vſque ad centenſimum quinquageſimum quintum, & alijs item capitibus. Hæc dicta ſint de rationum differentia canonum concilij Ancyrani quæ eſt inter codices. Concilium verò Neocæſarienſe tot canones habet in codice orientali quot & in codice Tiliano, nẽpe quindecim. At in codice Moguntino, qui vetus romanus eſt, quatuordecim canones

habet. Hęc vero differentia ex eo nata eſt quod tertius & decimus canon codicis orientis Tiliani qui incipit ἐπιχώριοι item quartus & decimus incipiens οἱ δὲ χωρεπίσκοποι pro vnico canone duabus partibus ſiue periodis conſtante citantur in Photij Nomocanone. Ambo citantur ab eo pro vnico decimotertio, ſcilicet, prior pars eius canonis titulo tertio capite quarto, & poſterior titulo primo capite vigeſimo nono. Balſamo verò Photij commentator libro ſecundo diuiſit hunc decimum tertium canonem concilij Neocæſarienſis ex duabus periodis compoſitum in duos canones, quibus diuiſum & ſeparatum commentarium ſubiunxit. Quæ res effecit vt vnicus canon in duos canones diuiſus habeatur in codice orientis quem Tilius publicauit: Inde quo-

que factum est vt canon proximè sequens huius concilij, qui est decimus quartus in Nomocanone Photij titulo primo capite trigesimo, apud Balsamonem pro quintodecimo numeretur. Codex romanus vetus Moguntiæ editus & Crisconius cũ Photio conueniunt. Quare secundum antiquam rationem, quam secutum est concilium Calchedonense, Ancyranum constat quinque & viginti canonibus, & Neocæsariense quatuordecim: qui numeri coniuncti cum viginti canonibus concilii Niceni, viginti Gangrensis, sexdecim Antiocheni, efficiunt quinque & nonaginta: qui numerus tribuitur à concilio Calchedonensi sexto decimo canoni Antiocheni concilii: vt illum fuisse oporteat quintum & nonagesimum canonem codicis ecclesiæ primitiuæ

vniuerſalis. Atque hic eſt codex canonicus veteris eccleſiæ catholicę, ſiue conciliorum quatuor œcumenicorum veterum, in quo reſtituendo & in lucem è tenebris reuocando veritatis amans hanc operam collocaui. Conſtabat omnino nouem conciliis. Primum omnium erat Nicænum quod duo diœceſeon concilia, quamuis tempore priora, conſequebantur propter eius dignitatem, vt codex ipſe antiquus docet: poſtea collocata erant tria diœceſeon concilia, Gangrenſe, Antiochenum Calchedonenſi actione octaua citatum. & Laodicenſe: compagem claudebant tria poſteriora concilia œcumenica Conſtantinopolitanum ſcilicet, Epheſinũ & Calchedonẽſe. Hic verò codex ſũma veneratione ab eccleſia colendus videtur tanquã ſuũ inſtru-

mentum à corpore sacræ scripturæ & authoritate & antiquitate secũdum. Quamuis autẽ huius codicis iure vniuersa ecclesia regeretur, tamen Italia sibi eum velut proprium vindicauit, quod illum sui imperatores confirmauerant, & Pontifices romani, vt eius authoritas in Italia illæsa seruaretur, frequentibus postulationibus impetrauerant à principibus qui sunt in Italia rerũ potiti. Fuit enim in more positum ecclesiæ veteri catholicę, quæ honore & obsequio suos imperatores colebat, vt cum conuenisset eorum mandato in concilia œcumenica quibus & illi per se vel legatos gloriosissimos magistratus & iudices præerant, definitiones suas cum literis ad principes mitteret quibus canones suos eorum potestati subiiciebat, illorumque confirmationem pe-

tebat. Huius generis epiſtola concilio conſtantinopolitano primo præpoſita eſt cum eiuſdem ſentẽtiæ breui argumento. Eadem quoque inſcriptio præfixa eſt concilio Conſtantinopolitano in Trullo, vt credere fas ſit hãc fuiſſe ſolemnem omnibus veteribus cõcilijs formulã. Sed & poſt omnes imperatores Iuſtinianus Nouella 131. de quatuor œcumenicis cõcilijs & ijs quorum authoritas ab illis erat confirmata, ſic ſtatuit, *Sancimus vicem legũ obtinere ſanctas eccleſiaſticas regulas quę à ſanctis quatuor concilijs expoſitę ſunt aut firmatę. Prędictarũ enim quatuor ſynodorũ dogmata ſicut ſanctas ſcripturas accipimus, & regulas ſicut leges obſeruamus*. Quod ait, firmatæ, regulas intelligit priorũ conciliorũ ſecundum quas de controuerſijs ipſæ ſynodi generales iudicabãt, & codi-

ce

ce antiquo ecclesiæ continebantur. Sed & nouella 6. statuit vt episcopi ordinandi in medijs ordinationis solemnibus publice iureiurãdo promitterent se canones conciliorum seruaturos. Secundum eam pontifices romani ordinandi iusiurandum præstabant ad formulam constitutionis Iustiniani de ecclesiasticis regulis, cuius formulæ verba Gregorius pronuntiat can. sicut. distin. 16. *Sicut sancti euangelij*, inquit, *quatuor libros, quatuor concilia suscipere me & venerari fateor*. Imo etiam hæc se seruaturum vsque ad vnum apicẽ iurat papa, can. sancta. distin. 16. Quam veteris formulæ iurisiurandi pontificij partem esse cardinalis Deusdedit affirmat in sua canonum collectione, quam haberi in bibliotheca vaticana narrant ad canonẽ sãcta, romani recognitores codicis

Gratiani. Non poteſt igitur Pontifex romanus iure contendere ſe canonibus illis conciliorum ſuperiorem eſſe, niſi ſibi ſupra quatuor euangelia poteſtatem arroget: Cuius veritatis teſtes ſunt antiquiſſimi Põtifices romani antequam in eam tẽporalem poteſtatem quam deinceps ſibi compararunt, deueniſſent. Iuriiurando enim quod præſtare debent conuenientiſſima eſt ingenua Zoſymi papæ confeſſio, qua can. contra ſtatuta 25. q. 1. ad epiſcopos Galliæ ſcribens canonibus cõciliorum inferiorem & ſubditam eſſe romanæ ſedis poteſtatem agnoſcit. *Contra ſtatuta*, inquit, *patrum condere aliquid vel mutare nec huius quidem ſedis poteſt authoritas. Apud nos enim inconuulſis radicibus viuit antiqaitas cui ſtatuta patrũ ſanxere reuerentiã.* Quare codex canonum eccleſiæ ca-

tholicæ qui ex concilijs œcumenicis prioribus & cæteris quæ ſunt ab illis confirmata,cõpoſitus eſt, pars eſt iuris Iuſtinianei, & cũ illo perfectè conueniens,qualis eſt partis cũ toto ſumma conſenſio : & in eo iure, cui a romano pontifice derogari non poteſt, poſita eſt eccleſiæ & omnium principum & populorũ Italiæ libertas. Neque hæc ideo aſſero vt omnẽ authoritatem poſterioribus concilijs œcumenicis abrogandam eſſe exiſtimẽ. Cum primũ enim à principibus ſuſcepta ſunt, ſeruãda quoque ſunt, ſub hac tamen exceptione generali eccleſiæ catholicæ,quæ cõtinetur can.28. diſt.50.can.hoc ipſum 33.q.2.quorum canonum verba ſunt hæc, *Quotieſcunq; in geſtis cõciliorũ diſcors ſententia inuenitur, illius concilij magis teneatur ſententia,cuius aut antiquior aut po*

tior extat authoritas. Institutio quoq; iuris canonici pontificũ romanorum mãdato scripta lib. 1. tit. 3. sic habet. *Alia vero cõcilia quæ ductu spiritus sancti congregata & celebrata fuerint, proximũ ab istis (quatuor primis) sibi locũ vindicãt. Quod si quãdo inter ea discors sententia inueniatur, illius sentẽtia magis est tenenda cuius antiquior & maior est authoritas.* Ex hac regula potior est authoritas concilij œcumenici quam cõcilij diœceseos, huius quoq; quam concilij prouinciæ, & huius quã concilij ciuitatis. Sed cum duo concilia œcumenica inter se discordãtia comparantur, vincit authoritas antiquioris, in his scilicet rebus quæ ad fidem pertinent & in præcipuis regulis quæ quasi fundamenta sunt & colũnæ libertatis & disciplinæ cum ipsa ecclesia natæ, nõ in cæteris leuioribus quæ

pro varietate locorum & temporum possunt inmutari. Quam disciplinã & libertatẽ ecclesia catholica in concilio Ephesino can. 6. scriptis aposto licis, statutis patrum & antiqua consuetudine cõprehẽdi prædicat, quam attentari vllius ecclesiæ pastoris, ausu vel conatu nefas est, *ne forte*, ait concilium, *sub specie administrationis rerũ sacrarũ typhus potentiæ in ecclesiam sese insinuet, sensimque imprudẽtes libertatem eam amittamus, quam dominus noster Iesus christus omniũ liberator suo sanguine pretioso nobis largitus est*. Hæc est itaq; generalis ecclesiæ definitio canonibus antiquis cõprehensa, priores canones derogare posterioribus in rebus fidei & præcipuis regulis disciplinæ cum ecclesia natæ: secus ac in rebus ciuilibus fieri solet, in quibus iura posteriora prioribus derogãt. Secun-

dum hæc admiſſiones conciliorum poſteriorum à quibuſdã principibus factę interpretationẽ recipere debẽt, vt intelligantur admiſſa cõcilia ſalua eccleſiæ catholicæ perpetua definitione, quę ineſſe ſemper, etiam ſi non ſit expreſſa, intelligatur. Sic epiſcopi Galliarũ qui fidẽ imperatori Ludouico Pio datam ſeruabãt, neque in partes coniuratorum filiorum cum papa aduerſus imperatorem tranſiuerant, contra noua quædam iura exceptione vtebãtur his verbis cõcepta, ni aliter ſe habeat antiquorum authoritas canonum. Quæ exceptio expreſſa etiam eſt beati Ludouici regis Frãcorum pragmatica ſanctione quæ in omnibus editionibus pragmaticæ Caroli ſeptimi, illi ſubiecta eſt. Ea ſanctione ſtatuit Ludouicus vt eccleſia canonibus conciliorum eccleſiæ dei

regeretur, illis nimirum quos veteres ſancti patres feciſſent. Cum ergo naturalis libertas Italiæ poſita ſit in ſacra ſcriptura, in codice canonum antiquo eccleſiæ catholicæ, in iure iuſtinianeo, & in poſterioribus concilijs quæ veteribus non aduerſantur neq; in fide neq; in regulis libertatis cum eccleſia natæ, ſupereſt vt diſceptatio fiat cõtrouerſiæ inter ſanctitatẽ Pauli quinti & ſereniſſimam rempublicã ortæ ex iuribus illis Italiæ, quæ de hac tãquam legitimi & æqui iudices pronunciare debent.

Vt vero dicã de primo controuerſiæ capite, quod eſt de foro criminali clericorum, repetenda eſt paulo altius diſtinctio facta in imperio romano duorum vitæ generum, ciuilis & eccleſiaſtici. Subditi imperio romano in milites & paganos diſtincti

fuere, vnde nata diuisio negotiorũ, delictorum, pœnarum, iudicum ciuilium & militariũ. At religione Christiana suscepta alia duo genera hominum facta sunt, clericorum & laicorum. Clerici sunt militibus comparati, scilicet milites Christi militibus seculi. Paulus 2. Tim. 2. *labora*, inquit, *sicut bonus miles Iesu Christi: nemo militans implicat se negotijs secularibus vt ei placeat cui se probauit*. Cũ iure romano Paulus consentit. Militares viros, ait lex, ciuiles curas suscipere prohibemus l. militares. C. de re milit. Sequutus Paulum est imperator cum ait l. repetita. 41. C. de epis. & cler. absurdum imo etiam opprobriosum esse clericis, si se peritos velint ostendere disceptationum esse forensium. Sequutus est etiam apostolum põtifex romanus qui clericos operam iuri ci-

uili

uili dare prohibet cap. vlt. ne clerici ſecularia negotia tractent. Sine cuius iuris cognitione nullus iudex ſatis peritus eſſe poteſt cognitionis rerum ſecularium ſiue ciuiles ſint ſiue criminales. Diſtant enim inter ſe maximè hæc duo corpora, reſpublica & eccleſia, ciuile etiam vitæ genus & eccleſiaſticum. Quæ differẽtia diſtinctionem quoque fecit inter negotia delicta, pœnas, iudices ciuiles & eccleſiaſticos, Et vt apoſtolus vetat ne clerici curis ſecularibus ſe immiſceant, ſic etiam rerum eccleſiaſticarum eos par eſt curam habere. Cum ſit enim fides in Ieſum Chriſtum, & ex fide nata credentium eccleſia & ſocietas ſua diſciplina conſtans, etiam regibus inuitis, ex præcepto apoſtoli in his rebus deo potius quam hominibus obediendum eſt. Ipſe quoque Paulus hãc

eandem seruat differentiam rerũ humanarum siue ciuiliũ aut secularium & ecclesiasticarum siue spiritualium. Quantum ad causas ciuiles attinet, omnes christianos hortatur vt controuersiæ de ijs rebus inter eos ortæ arbitrio eorũ quos partes elegerint, qui non ex presbyteris sumantur sed ex peritis iuris humani, dirimantur: earum enim rerum cognitione clericos abstinere iubet. Quod attinet ad criminales causas de quibus arbitri non accipiuntur, duo sunt insignia apostolica præcepta, alterum Petri, alterum Pauli, coniuncta à Gratiano sub can. magnum 11.q.1. quia illis locis duobus vnum & idem præceptum continetur. Hoc præcepto iubentur omnes mortales vt se subijciant potestati gladij quã dedit deus principibus & potestatibus supremis

ait Paulus, regi vt ſupremo ait Petrus ad coercitioné facinoroſorum. Adijcit Petrus libertatem omnem huic iuſſo contrariam fore velamen malitiæ, aſylum ſcilicet & protectionem quandam ſcelerum, Paulus laſciuiam fore carnis. Vera enim libertas chriſtianorum, inquit Petrus, eſt ſeruire deo & huic mandato quo regum gladio ſubijci illis præcipitur. Cum iuriſconſultis romanis hi apoſtoli, maximè verò Paulus natus ciuis romanus, planè conſentiunt. Primum aiunt ἀρχὴν ὑπερέχουσαν magiſtratum ſupremū, quem Ariſtoteles ἀρχὴν κυριωτάτην τῶν πάντων dominum omnium uocat. Ait Paulus, hic magiſtratus Διάταγὴ θεοῦ ὅτι conſtitutio Dei, Petrus κτίσις ἀνθρωπίνη constitutio humana. Verba iuriſconſultorum ſequitur Paulus, ſeruitus eſt conſtitutio iuris gentium. Sic

apoſtoli, regia poteſtas eſt cõſtitutio rerũ humanarum à Deo facta. Dein dicunt apoſtoli magiſtratũ ſupremũ habere ἐξουσίαν τῆς μαχαίρας εἰς ἐκδίκησιν τῶν κακοποιῶν, iuriſconſulti vero poteſtatem gladij ad animaduertendum in facinoroſos homines. Ait Paulus magiſtratum ſupremum geſtare gladium coercitionis cauſa, hoc, forte, ideo quia princeps ſolus & quædam maximæ poteſtates, ut præfectus prætorio & qui vicariam præfecturam adminiſtrabant, ſedebant in cognitionibus habitum militarem induti & cingulo militari cincti. Tum etiam quia poteſtas gladij & omnis coercitio criminis, legis fuit apud romanos non iuriſdictionis neque magiſtratus. Aiunt apoſtoli laudi bonorum non tantum coercitioni improborum: Sic Iuriſconſulti, bonos, inquiunt, non

tantum metu pœnarum sed præmiorũ quoque exhortatione efficere cupientes. Aiunt apostoli omnem animam subijci. Gratianus sub can. magnum 11. q. 1. ait omnibus clericis præceptum esse à Petro: Atqui Petrus ipse initio epistolæ ait se scribere ad omnes sanctificatos in Christo. Aut ergo ex illis non sunt clerici, aut hoc præcepto continentur. Paulus dicit se omnibus sanctis qui Romæ erant scribere, id est ecclesiæ romanæ, quare aut sanctorum appellatione non censentur clerici, vel illis quoq; præceptum est ab apostolo. Sed ingenue agnoscit Pelagius papa ad Childebertum regem Francorum Clodouei filium scribens, *Regibus*, inquit, *nos esse subditos sacræ scripturę præcipiunt*. cã. satagendum 25. q. 1. De sua & pontificũ romanorũ persona loquebatur.

Cum ait, ſacræ ſcripturæ, hęc apoſtolorum præcepta intelligit notiſſima & quæ in omnium chriſtianorum ore verſabantur. Longe ſecus ac romani ſcriptores hujus ætatis qui publice profitentur clericos non eſſe regibus ſubditos. Secus etiã ac libellus aphoriſmorum Romæ probatus qui aſſerit clericos committere non poſſe crimen maieſtatis in principes temporales quod illis non ſint ſubditi. Quæ doctrina eſt peſtis & euerſio rerũ publicarum, quas, cum ex iuſtitiæ regulis ſunt cõſtitutę, gratiſſimas eſſe deo agnoſcunt etiam pagani ſolo lumine naturali edocti quod illuceſcit omni homini venienti in hunc mundum. Quare ex apoſtolorum duobus locis coniunctis regia vel ſuprema poteſtas nihil aliud eſt quam conſtitutio dei qua omnes mortales iuriſdictio-

ni regum ſubijciuntur in eam rem vt boni laudentur, improbi coerceantur. Hæc ſunt quæ ex iure diuino ſumpta pertinēt ad primum caput huius controuerſiæ. Codex canonicus veteris eccleſię veſtigia apoſtolorum ſequutus eſt. Quod enim Paulus chriſtianos hortatur vt controuerſiæ eorum, ſentētia arbitrorum iudicentur, id vetus eccleſia trāſtulit in clericos. Nec tantum id comprehenditur codice eccleſiæ catholicæ ſed & codice vetere romano. Hi duo codices præcipiunt vt à litibus inter ſe abſtineant clerici: Si quæ oriātur, ad epiſcopum eant, cuius ſuāſu arbitros eligāt quorum ſententia quod æquū & bonum ſit de controuerſia eorum ſtatui, diſcant, antequam iure in foro congrediantur. Hoc præcipitur canone 9. concilij Calchedonenſis qui habetur

vtroque codice & ecclesiæ, & veteri romano. Canonis verba latina sunt hæc in codice romano, *Si quis clericus aduersus clericum habet negotium nō deserat episcopum proprium & ad secularia conuolet iudicia: sed prius actio vētiletur apud episcopum proprium, vel certè consilio eiusdē episcopi apud eos quos vtraque pars elegerit quæ ad litem pertinent discutiantur. Si quis autem præter hæc fecerit canonicis correctionibus subiacebit. Quod si clericus habet causam aduersus episcopū proprium vel aduersus alterum, apud synodum prouinciæ iudicetur. Quod si aduersus eiusdem prouinciæ metropolitanū episcopus vel clericus habet querelam, petat primatem diœceseos aut sedē regiæ vrbis constantinopolitanæ & apud eum iudicetur.* Hoc canone iubentur clerici de controuersijs inter eos natis ad episcopum ire. Nec tamē hoc canone

vlla

vlla fit imminutio iurisdictionis magistratus, vt docetur hac voce, prius, quam si ex hoc canone auferas, falsam ei affinges sententiam & menti ecclesiæ contrariam, vt faciunt qui nihil ex hoc canone citant prçter hãc partem. *Si quis clericus aduersus clericũ habet negotiũ, non deserat proprium episcopũ & ad secularia percurrat iudicia.* Liberum itaque relinquit hic canon de cõtrouersijs tantum inter clericos ortis factus, illis post sentẽtiam arbitri, si ei stare noluerint, iudicio corã magistratibus contendere sine pçna & sine appellationis necessitate: quãto magis libertatẽ non adimit laicis, dç quibus nihil statuit, clericos coram magistratibus conueniendi. Hic canon qui comprehensus est & codice canonum ecclesiæ vniuersæ, & codice veteri romanç ecclesiç, vsum ec-

clesiæ catholicæ nos docet vsque ad codicem Gratiani. Burchardi enim & Iuonis collectiones omitto, quia priuatæ fuerũt, nec ex illis sunt vnquam citati canones. Hæc de actionibus ciuilibus quæ in clericos exercentur dicta sint. In criminalibus, codex ecclesiæ primitiuæ separauit etiam accusationes & crimina ecclesiastica clericorum a ciuilibus can. 6. concilij Cõstantinopolitani, quod inter priora quatuor œcumenica secũdum est. Hic canon summa cũ prudentia constituit qui admitti ad accusationem clericorum debeant & qui reijci: simul etiam cognitionem de criminibus ecclesiasticis clericorum tribuit episcopis, neque aliã præterea: Eius sunt hæc verba. *Quoniam multi qui ecclesiasticum ordinem confundere & euertere volũt, causas aliquas odiose & calũ-*

niosè aduersus gubernatores ecclesiæ orthodoxos episcopos confingunt, nihil aliud molientes quam vt existimationem de sacerdotibus impurā faciāt, & tumultus in populis pacificis excitent: hac de causa placuit sancto concilio episcoporum qui Constantinopoli conuenerunt, accusatores non recipi absque aliqua inquisitione, neq; omnibus permittere vt ecclesiæ gubernatores accusent, neque etiam omnibus prohibere. Si igitur aliquis priuatam querelam aduersus episcopum mouerit quod ab eo fraudatus aut aliquid præter ius passus sit, in huiusmodi accusationibus non inquiratur neque de persona neque de religione accusatoris. Oportet enim conscientiam episcopi liberam esse, & eum qui se iniuria affectum dicit suum ius consequi, cuiuscumque religionis fuerit. Si autem crimen (ἔγκλημα) cuius accusatur episcopus, fuerit ecclesiasticum, tum accusatorū personas æsti

mare ac censere oportet. Dein enumeratis personis quæ ab accusatione clericorum repelluntur, sic ait. *Si vero aliqui neque aliquorum criminum accusati neque damnati neque hæretici neque excommunicati fuerint, dicant autem se habere accusationem* (κατηγορίαν) *ecclesiasticam aduersus episcopum, hos sancta synodus iubet instituere primum accusationẽ coram omnibus prouinciæ episcopis & corã illis arguere crimina episcopi delati. Si vero episcopi prouinciæ crimina quæ intẽduntur dijudicare non potuerint, tum accedant accusatores ad maiorem synodum episcoporũ illius diœceseos, qui hac de causa conuocati fuerint. Accusationem autem non instituant antequam scripto pari periculose subijciant si inueniẽtur in accusatione calũniosè egisse. Si vero spretis his quæ eo quo iudicauimus modo statuta sũt, ausus fuerit regias aures obtundere & iu*

dicia principum secularium vel synodum œcumenicum turbare, contumeliosè contemnēs omnes eius diœceseos episcopos, hic omnino ad accusandum nō suscipiatur vt pote qui iniuriam infert canonibus & ordinem ecclesiaſticum perturbat. Canon hic clare accusationes criminum ecclesiaſticorum quę à clericis admittuntur, à cęteris diſtinguit, earumque cognitionem synodo episcoporum tribuit, neque quicquā ſtatuit de criminibus quæ causam continent publicorū iudiciorum, ex quorū causa accusandi vnicuique ex populo poteſtas permiſſa eſt, & quibus publicis iudicijs salus reipublicæ maximè cōtinetur. Ait canon eccleſiaſticum(ἔγκλημα) crimen more Iurisconsultorū qui dicūt delictum militare l. 2. ff. de re militari, cuius sunt hæc verba. *Militū delicta siue admiſſa aut propria sunt*

aut cum cæteris communia: vnde & persecutio aut propria aut communis est. Proprium militare est delictū quod quis vti miles admittit, & in l. 6. ff. eo. *omne delictū est militis quod aliter quam disciplina communis exigit, committitur: veluti segnitiæ crimen, vel contumaciæ, vel desidiæ.* Eandem loquendi formā sequitur concilium, & crimen ecclesiasticum vocat quod contra disciplinam ecclesiæ committitur. Eadem est pœnarum differentia, aliæ enim ecclesiasticæ sunt seu spirituales, aliæ vero temporales, illæ in canonum, hæ in legum sunt potestate. Criminibus ciuilibus canones non irrogant pęnas præter eas quas vocant pęnitentiales ad forum dei solummodo pertinentes, quamuis leges principum qui nutricij, prætores, protectores, pastores & episcopi exteriores ecclesiæ à deo

constituti sunt, criminibus ecclesiasticis pœnas statuant eo iure quo de rebus cæteris ecclesiæ, leges facere possunt adiuuandi, exequẽdi, defendendi iuris diuini & canonici causa cuius custodia illis est à deo mandata. Episcopi iudices sunt criminum ecclesiasticorum quæ pœnis canonicis coercent. Quod si grauitas criminis pœnam canonicam superet, degradatum reum episcopus magistratui tradit, pęnis legitimis quæ pares sint crimini præterea puniendum, velut cõstituit Heraclius. Vt autem crimina & accusationes ecclesiasticas distinguit Calchedonense concilium à cæteris: Ita & Iustinianus Nouella 83.§.si tamen, quæ constitutio in codicem Gratiani relata est can. si quis 11.q.1. Ea constitutione Iustinianus criminũ ciuilium & ecclesiasticorum differentiam sequutus in eadem ge-

nera diuidit iudices & pęnas, ciuiles ſcilicet & eccleſiaſticas. Crimina ciuilia ciuitatem vel rempublicam lædũt vt furtum, homicidium, quorum criminum executio magiſtratibus reipublicæ data eſt. Eccleſiaſtica diſciplinam eccleſiæ lædunt & eorum cognitio in clericos ad miniſtros eccleſiæ pertinet, vt vnuſquiſque de re ſua cognoſcat, ab aliena abſtineat. Italia Nouellas Iuſtiniani cognouit ex interpretatione Iuliani anteceſſoris qui eas latinas fecit. Sic autẽ hanc de qua loquor conſtitutionem reddidit. *Si quis cũ clerico de criminali cauſa litigium habuerit, crimen aũt ſit ciuile, tunc competentes iudices in hac ciuitate vel in prouincijs interpellati conſentaneum legibus terminũ cauſis imponãt. Sin autẽ crimen eccleſiaſticum eſt: tunc ſecundum canones ab epiſcopo ſolo cauſæ examinatio et pœna*

procedat,

procedat. Coercet hæc Nouella episcopi iurisdictionem intra certos fines vt cognoscat de crimine ecclesiastico quod admisisse dicitur clericus pœna canonica puniẽdus. Quare vt cognitio criminalis episcopi canonibus conueniat, necesse est eiusdẽ generis sint iudex, reus, crimen, pęna, scilicet hæc omnia ecclesiastica esse debent. Accusationum vero criminum priuatorum quæ ab ijs instituuntur qui suum dolorẽ suamve iniuriam persequuntur, concilium Constantinopolitanum parte prima canonis sexti meminit, sed earum cognitionem præcise synodo non tribuit. Mens enim & sententia concilij cum iure romano concordat quo huiusmodi accusatores accusationes corã episcopis instituere possunt, sed inuiti non coguntur. Quod refert cõstitu-

tio græca Iuſtiniani l. θεσπίζομενυ μηδενὶ C.de epiſc. aud.quæ de foro clericorũ qui accuſantur facta, fere per omnia imitatur canonem 6.concilij Cõſtantinopolitani tam in gradibus epiſcoporum & ſynodorum conſtituendis quam in diſtinctione criminũ eccleſiaſticorũ à ciuilibus. Huius legis §.τὰς δὲ αἰτιάσεις hęc ſunt verba.*Has autẽ actiones ſi quidem ad eccleſiaſtica negotia pertinent neceſſe fore iubemus vt à ſolis religioſiſſimis epiſcopis aut à ſacris ſynodis aut à ſanctiſſimis patriarchis cognoſcantur.Si vero ſit ciuilium rerum controuerſia volẽtes quæſtionem apud antiſtites inſtituere patiemur, inuitos tamen non cogemus, cum iudicia ciuilia ſint, ſi ea adire malint,apud quæ licite etiã de criminibus cognoſcere.*Oſtẽdi ex iure diuino,ex canonibus primitiuæ eccleſiæ, & conſtitutionibus Iuſtiniani cognitionem

rerum ſecularium clericis non competere, item criminum eccleſiaſticorum, quorum clerici accuſantur, cognitionem epiſcopis eſſe canonibus & legibus tributam, cognitionis vero de criminibus priuatis clericorum, epiſcopos non eſſe competentes iudices niſi ex conſenſu accuſatorũ. Criminum autem publicorũ, de quibus mihi reſtat dicendum, cognitionem nulla lex, nulluſque canon vetus tribuit epiſcopis. Hoc enim contra rationẽ iuris romani fuiſſet, quia nulli iudices, nullæ pœnæ, nullique accuſatores horum criminum in foro eccleſiaſtico reperiuntur, quod mihi ſigillatim probandum eſt. Primum quod attinet ad iudices, ſi quis eſt qui exiſtimet criminũ publicorũ quibus in rempublicã peccatur, coercitionẽ epiſcopis datam fuiſſe, quã ne quidẽ

magiſtratibus ſuis vt magiſtratibus committebant, ei certe non ſatis eſt perſpecta romanorum veterum ſapiētia. Solebant enim ex ſapientū præceptis, in criminū coercitione maximam poteſtatē legi, minimā vero magiſtratibus tribuere. Duo ſunt coercitionum genera: aliud mulcta dicitur quę eſt in iudicantium arbitrio, aliud pœna quæ legitima eſt. Primum nec mulctæ ipſius dictio olim alijs quam conſulibus data eſt, lege Atinia magiſtratibus vrbanis cōmunicata fuit. Republica in principatum verſa, mandatis principum data fuit magiſtralibus prouincialibus & municipalibus. Sed & hodie ex iure Iuſtinianeo plures magiſtratus limitatam non plenā habent multę dictionem, teſte titulo codicis de modo mulctarum quæ a iudicibus infliguntur: pœnæ vero om-

nes capitis, famæ pecuniæ, legitimæ fuerunt. Quare mulcta dicitur & infligitur à iudice: pœna dicitur à lege, irrogatur ab eo cui criminis siue delicti executio competit l. 131. l. 244. ff. de verb. signifi. Sed & magistratus qui cognoscit de crimine, de facto tantum cognoscit, an Titius Mæuium occiderit, de pœna non pronuntiat: quod si pronuntiet inanis est illa pronuntiatio, pœna enim irrogabitur legis non sentētiæ authoritate. Nā vt Papinianus ait *facti quidē quæstio est in arbitrio iudicantis, pęnæ autē persecutio non eius voluntati mandatur*, sed legis authoritati reseruatur. l. 1. §. quorum. ff. ad SC. Turpil. Quare etiam a pęna non appellatur, a lege enim, quæ de pęna pronuntiat, prouocatio non est. Quod si magistratus cognoscens de pœna statuere

non poteſt, quo iure epiſcopus de ea pronuntiabit? Hodie quoque ex iure iuſtinianeo pęnæ capitales quibus vita, libertas, ciuitas amittitur a lege cōſtitutæ, immutari arbitrio iudicantium non poſſunt. l. ordo ff. de publicis iudicijs. Confiſcandi etiā poteſtas non niſi maximis iudicibus data eſt tit. cod. ne iniuſſu principis liceat certis iudicibus confiſcare. Pęnæ quoque non capitales arbitrariæ quidem ſunt non tamen plenum illarum & liberum arbitrium habent iudices ſed legitimæ pœnæ quodammodo aſtrictum. Cum enim plures gradus ſint pœnarum, eæque pœnæ omnino temporales, capitis, famæ, damni pecuniarij: omnes ſunt extra poteſtatem liberam magiſtratus, qui ſi a legitima recedat, proximas legitimæ eligere debet ſiue ad ſeueritatē ſiue ad leni-

tatem declinãs. *Hodie*, inquit, iuriſconſultus, *licet ei qui extra ordinẽ cognoſcit de crimine quã vult ſententiam ferre vel grauiorẽ vel leuiorẽ, ita tamẽ vt vtroque modo rationem nõ excedat* l. hodie. ff. de pœnis. Sed & alibi iuriſconſultus ſic ait, *in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent, in grauioribus pœnis ſeueritatem legũ cum aliquo temperamento ſubſequi*. l. perſpiciẽdũ. ff. de pęnis. Hoc vero arbitrium diſcedendi a legitima pœna & aliam ex proximis pœnis eligendi ad eum tantum pertinet cui legitimæ irrogatio competit, cum ſit illud arbitrium electio vnius ex pluribus pęnis temporalibus quarũ nulla eſt in arbitrio epiſcopi. Nec tantũ in pœnis lex ita dominatur, verum etiã cognitio ipſa facti quæ a lege datur, non datur magiſtratui vt magiſtratui, ſed vt cuilibet cum etiã

priuato dari poſſit: Definitio enim iuris romani eſt, criminũ publicorum coercitionem non eſſe iuriſdictionis neque magiſtratus, ſed legis quæ dat eam non vt partẽ iuriſdictionis magiſtratus, ſed vt merũ imperiũ quod commiſſionem foreſi verbo nuncupamus. l. 3. ff. de iuriſdict. omni. iud. Cuiacius Obſerua. lib. 21. cap. 30. Quod ſi ſola facti cognitio de crimine publico quod clericus admiſit, nõ eſt pars iuriſdictionis magiſtratus, qua ratione pars cẽſebitur miniſterij epiſcopalis? Quod ſi criminũ publicorum coercitio eſt in poteſtate legis ſolius, quę vnquã conſtitutio vel gratia & ambitione impetrata contra canones eccleſiaſticos, vt imperatorum verbis vtar, clericos ſoluit legibus & poteſtate principis? Quare nullus eſt iudex in foro eccleſię cui poteſtas da-

ta

ta ſit coercendi crimina publica, ſed nec vllæ ſunt pœnæ in eo foro quæ illis criminibus coercendis conueniãt. Epiſcopi enim ſecundum canones iudicare debent & pęnas canonicas infligere. Neq; vero codice primitiuæ eccleſiæ, neq. codice vetere romano vlla pœna eſt conſtituta criminibus publicis quibus reſpublica violatur, ſed quæ ſunt ijs codicibus pœnæ cõprehẽſæ, delictis eccleſiaſticis ſolum imponuntur. Pœnas ſane concilium Ancyranum can. 15. & 16. impoſuit quibuſdã criminibus publicis ſed pœnitentiales quæ authoritati magiſtratuum derogare nõ poſſunt vt nec iuriſdictio quę dicitur pęnitentialis cõfeſſoris dati morte damnato, ſententię executionẽ impedire poteſt. Sed nec vllus accuſator criminum publicorũ in foro eccleſiaſtico inuenitur:

accusationes enim & crimina aut publica aut priuata sunt. Publicas accusationes instituere olim cuiq. ex populo potestas data est vnde publicorum iudiciorum nomen descendit. Nunc vero hoc munus datum est in foro seculari procuratori regio vel fiscali, quale nullum est munus in foro ecclesiastico constitutum. Nam qui promotor dicitur, vtilitatis cleri vel disciplinæ ecclesiæ defensor est, non iuris reipublicæ cuius defendēdæ munus ei non dedit episcopus nec vero dare potuit. De republica enim statuere regum est non episcoporum. Ideo promotor ab episcopo constitutus ius reipublicæ in iudicium deducere non potest, cuius vtilitati potissimum ratio habetur in accusationibus quæ ex causa publicorum iudiciorum descendunt, cũ etiam respu-

blica omnium princeps & domina in foro ſuo & coram ſuis magiſtratibus de ſuo iure litigare debeat. Quare in foro eccleſiaſtico nec iudex nec pœna nec accuſator publicorum criminũ reperitur, quæ omnia ſunt ad eorum coercitionem neceſſaria. Hęc de accuſationibus publicis. Priuatarum meminit prima pars canonis ſexti cõcilij conſtantinopolitani quem ſupra retulimus. Eas volentes accuſatores in clericos inſtituere poſſunt in foro epiſcopi vt & actores actiones ciuiles, nec poſsũt clerici accuſati vel vocati fori præſcriptionẽ obijcere can. 15. cõcilij carthaginenſis. Hic canon codice veteri romanæ eccleſiæ continetur, ex quo codice maiores noſtri quãdoque canones citauerunt: & ſic habet, *itẽ placuit vt quisquis epiſcoporũ vel presbiterorum & diaconorũ ſeu cle-*

ricorum cũ in ecclesia ei fuerit crimen institutum vel ciuilis actio fuerit cõmota, si relicto ecclesiastico iudicio publicis iudicijs purgari voluerit etiãsi pro ipso fuerit prolata sentẽtia locum suum amittat, & hoc in criminali actione: in ciuili vero perdat quod euicit si locum suum obtinere maluerit. Huius canonis sanctissima mens est quę mihi aperiẽda est, ne quis hoc canone ad imminuendã authoritatẽ magistratuum ciuilium abutatur. Ait Seneca latiorem esse officij quam iuris regulã huic sententiæ addi potest, latiorẽ esse officij ecclesiastici quam cuiusuis alterius regulam: maiorem enim sanctitatem & innocentiam clerici in contractibus suis & tota uita præstare debẽt quam laici, ex iure diuino & canonibus Quod crimen non est pagano, pro crimine habebitur in milite seculi. Iurisconsultus ait. *quædã*

*delicta pagano aut nullā aut leuiorem pœ-
nam irrogant: militi vero grauiorem: nam
ſi miles artem ludicram fecerit, vel in ſer-
uitutem ſe venire paſſus eſt capite puniē-
dum Menander ſcribit*. l. quædam 14.
ff. de pęnis. Quare in foro ſeculari ex
legibus ciuilibus abſoluēdus clericus,
in foro eccleſiæ quę ex lege diuina iu
dicat dānari debebit. Idcirco in cau-
ſa criminali vel ciuili vocatum cleri-
cum ad forum eccleſiæ reſpondere
iubet ſynodus, quamuis actor vel ac-
cuſator in eo agere vel accuſare non
cogatur l. θεσπίζομεν μηδένα. C. de epiſ-
cop. aud. Sed nec reus clericus in cau
ſa ciuili, poſt arbitri inter clericos ac-
cepti ſententiam, prohibetur ius pu-
blicum inuocare & ad magiſtratum
ire ex canone nono concilij Calche-
donenſis qui ſupra relatus eſt. Quare
concordātia ſunt inter ſe ius canoni-

cum veteris ecclesiæ catholicæ & iustinianeum, quorum de foro clericorum accusatorum hæ sunt definitiones certissimæ: Accusationum ecclesiasticarum episcopos esse competẽtes & necessarios iudices: ciuiliũ priuatarũ incompetẽtes esse nisi ex consensu accusatorum: publicarum prorsus & omnino esse incompetentes. A temporibus iustiniani latæ sunt de ea re duę constitutiones, altera Heraclij imperatoris quæ in collectione iuris oriẽtalis habetur, altera Federici imperatoris in occidente quæ in codicẽ iustiniani relata est. Heraclij constitutio ad Sergium patriarcham Constantinopolitanum scripta duo capita præcipua continet. Priore actionũ ciuiliũ earũ quæ sunt pecuniariæ (χρηματικαὶ) aduersus clericos motarum cognitionẽ episcopis tribuit, quo in lo-

co pecuniæ verbum propria & stricta significatione accipitur. Cuius capitis ratio est quod earũ controuersiarum quæ mere personales sunt putauit Heraclius iudicium facilius esse neque iuris ciuilis cognitione admodũ indigere, cuius perfecta cognitio episcopo non est satis conueniens. Quod etiam seruatum fuisse tẽpore Gratiani arguit, quod ipse ex prędiorũ possessionibus clericos imperatorum potestati subijcit 2. parte 1.q.2. ex sententia Augustini can. 1. dist. 8. quam a maioribus acceptã regulam Carolus quintus rex Francorum qui sapiẽs cognominatus est retulit in librum iussu eius factũ & somnij viridarij nomine inscriptũ, qui olim decreto curiæ parisiẽsis Iulij secũdi pontificis tẽporibus typis excusus est: hisque verbis concipitur regula, ecclesiã

Gallicanam in tēporalibus regi ſubeſſe. Huic iuri Heraclij conuenit & cōſtitutio Franciſci primi regis franciæ qui edicto lato 1535. clericos ad forū epiſcopi remitti iubet in actionibus mere perſonalibus, hoc eſt pecuniarijs nihil realitatis habētibus ut forenſi verbo vtar. Altero capite conſtitutionis Heraclij quod eſt de foro clericorum accuſatorum limes ille poſitus canonibus & legibus inter vtrūque forum, qui ſeparat crimina eccleſiaſtica a ciuilibus, nō eſt ſublatus neque motus verbis vel ſentētia conſtitutionis: ſed tantum patriarchæ Cōſtantinopolitani ius auget & aliorum epiſcoporum minuit. Statuit enim vt de clericis qui Conſtantinopoli repe rientur & rei fiēt criminum, cuiuſcūque fuerint illi diœceſeos cognoſcat patriarcha Conſtantinopolitanus & eos

eos pœnis canonicis coerceat quæ si pares criminibus non fuerint, clericos depositos magistratui tradat pœnis legitimis puniendos. Non omnium criminum dicit accusatos clericos ad forum patriarchæ Constantinopolitani pertinere, sed simpliciter criminum accusatos, quod intelligendum secundum regulam vtriusque iuris, eorum scilicet de quibus cognoscit episcopus. Quare neque expresse neque tacite limes vtriusque fori motus fuit. Expressis autem verbis in tanta re & tam magna iuris mutatione, opus fuisset. Dein iubet secundum canones reum iudicari quibus nullæ criminibus ciuilibus sunt impositæ pœnæ vt dictum est. Si ecclesiastici criminis grauitas pœnas canonicas superet, vt interdum accidere potest, iudici seculari tradi

iubet reum depoſitum vt ſecundum leges, quæ pœnas irrogant criminibus ciuilibus & eccleſiaſticis, coerceatur. Fœderici vero imperatoris conſtitutio ius nouum non facit, imo vetus confirmat. Vetat enim ne clerici tam in cauſa ciuili quam in criminali ad forum ſeculare trahantur contra canonicas ſanctiones & imperiales conſtitutiones. Itaque nullo modo veteri iuri canonico & Iuſtinianeo quod factum eſt de foro accuſatorum clericorum derogatum eſt vel Heraclij orientis vel Federici occidentis imperatorum conſtitutionibus. Nunc dicendum mihi quo colore epiſcopi ab antiquis temporibus ordinem iudiciorum ſeculariũ in his cognitionibus turbarũt. Quæſitus fuit color ab exauctoratione clericorum damnatorrm quam fa-

cere ſolebant epiſcopi. Qui mos neque ex codice primitiuæ eccleſiæ catholicæ neque ex veteri codice romanæ eccleſiæ deſcendit. Sed ex cõſtitutionibus imperatorum exauctoratio militaris in eccleſiá eſt propagata. Quibuſdam pœnis coerceri milites non poterant niſi exauctorati l. pœnæ l. proditores. ff. de re militari. Eundem honorem conſequuti clerici ſunt quem Iuſtinianus illis conſeruat Nouella 83. ſed ita vt clerici iam damnati darentur epiſcopo exauctorandi. Ea re factum vt cauſa non cognita exauctorationem renuerent epiſcopi ni probationum criminis inſpiciendarum poteſtas eis fieret, quibus editis acta minus ſolemniter facta interdum cauſabantur, & criminum coercitio eludebatur. Cui malo vt mede-

retur Iustinianus constituit Nouella 131. vt magistratus ante condemnationem clerici, acta causæ episcopo ederet, qui si ea minus solemnia esse diceret, vterque & iudex, & episcopus ad eum de causa literis referrent, vt quod illi æquum esset visum statueret. Hæc est postrema Iustiniani constitutio de ea re lata. Quamuis & illud gratia & ambitione datum episcopis contra canones videri potuisset, vt imperatorum verbis vtar in l. priuilegia. C. de sacros. eccles. *Pragmaticas*, inquit, *sanctiones quæ contra canones ecclesiasticos interuentu gratiæ vel ambitionis elicitæ sunt, robore suo & firmitate vacuatas cessare præcipimus*. Quare ius illud Iustiniani potius abrogatum oportuit vt sancti canones primæ ecclesiæ plane vige-

rent quibus prohibitum eſt, vt & iure diuino, ne epiſcopi rebus ſecularibus, ſiue ciuiles ſiue criminales ſint, ſe immiſceant. Neque enim Iuſtinianus hac Nouella diſtinctionem criminum eccleſiaſticorum & ciuilium ſuſtulit, imo potius conſeruauit. Nam eadem Nouella permittit epiſcopos ipſos ex authoritate tamen principis ad magiſtratus ſiue ciuiles ſiue militares produci & coram illis exhiberi. Quod non niſi, quantum ad crimina attinet, in ciuilibus criminibus fieri debet. Huius capitis verba apud Iulianum anteceſſorem ſunt hæc. *Nullus epiſcopus neque pro ciuili neque pro criminali cauſa apud quemuis iudicem ſiue ciuilem ſiue militarem producatur vel exhibeatur niſi imperialis iuſſio præceſſerit.* Quam conſtitutionem Italiã cogno-

uit ex Iuliani interpretatione, dein ex codice Iuſtinianeo, in quem Irnerius eam tranſtulit. Neque Italiæ neceſſe fuit eam cognoſcere ex falſo quod perpetrauit in ea Gratianus vel is quem Gratianus ſequutus eſt, can.octauo, 11.quæſtio.1.vbi hæc verba (*niſi imperialis iuſſio præceſſerit*) conſtitutioni adimuntur. At Gregorius 13. Pontifex Nouellam reſtituit conſtitutione ſua recognitioni romanæ præpoſita, quæ ſic ait, *iubemus vt quæ emendata & repoſita ſunt omnia quam diligentiſſime retineantur, ita vt nihil addatur, mutetur aut imminuatur.* Reddita vero eſt Nouellæ integritas ſua, cum Gregorius iuris peritiſſimus in ora libri lectorem remittit ad codicem Iuſtiniani, vbi integra legitur. Eodem modo reſtitutionis vſus aſt ad can.quinto,

11. quæstio. 1. in sananda deprauatione rescripti imperatorij ad præfectum augustalem, quod cum de foro clericorum factum sit, integrum hic adijciam, *Continua lege sancimus nomen episcoporum vel eorum qui ecclesiæ necessitatibus seruiunt, ne ad iudicia siue ordinariorũ, siue extraordinariorũ iudicũ pertrahatur: habent illi suos iudices, nec quisquam his publicis commune cum legibus, quantum ad causas tamen ecclesiasticas attinet, quas decet episcopali authoritate decidi. Quibuscumque igitur mota fuerit quæstio quæ ad christianam pertineat sanctitatem, eos decebit sub eo iudice litigare qui præsul est in suis partibus omnium sacerdotum, Optate charissime & iucundissime. Quare laudabilis authoritas tua arbitrio temperato quidquid negotiorum aliunde incidet terminabit, habituro pontificium*

ſacræ diſceptationis Timotheo epiſcopo, quem ſibi omnes etiam ſuo iudicio prætulere. Quare reſtitutiones harum conſtitutionum à Gregorio 13. papa factæ teſtes ſunt æquitatis quam ſereniſſima reſpublica coluit in retinendo iure antiquo, quod & ipſi papæ integritati ſuæ dum reddunt, ſimul etiam probant & quodammodo eius vſum reſtituunt. Nec verò ius illud antiquum Italiæ proprium, ſed illi cum Gallia commune fuit. Vtebatur illa codice Alarici regis Gothorum authoritate collecti, ſubiecta ſingulis legibus interpretatione Aniani, vt ipſe Alaricus teſtatur in commonitorio quod codici præpoſuit cum hac inſcriptione, Incipit lex romana: quo commonitorie monet ſuum codicem ab epiſcopis ipſis & cæteris

pro-

prouincialibus probatum & receptum. Subiecerat singulis legibus Anianus interpretationem, & vbi nihil habuit quod diceret, hæc verba legi subiunxit, Hęc lex interpretatione non indiget. His notis discerni possunt leges illius codicis a cæteris codicis Theodosiani in nouis editionibus, quæ illas simul cum cæteris codicis Theodosiani legibus complectuntur. Separatim editus fuit hic codex Alarici Basileę anno 1528. sub nomine Codicis Theodosiani. Quod pars Galliæ vteretur hoc Codice, iãdudum dicta est patria iuris scripti. Sed tota ecclesia Galliarum hoc iure vtebatur teste Ripuariorum Francorum veteri lege quæ ait ecclesiam romanam lege viuere, teste etiã Hincmaro episcopo Rhemensi qui citans romanam quandam legem hæc ver-

ba ſubiungit, hæc lex interpretatione non indiget: quod argumentum eſt eum legem ex codice Alarici citare. Comprehenditur hoc codice Valentiniani Nouella de foro clericorum cui Anianus ſubiecit hęc verba: *Si quis laicus clericũ ſiue in ciuili ſiue in criminali negotio per authoritatẽ iudicis ad publicũ prouocauerit, pulſatus ſine dilatione reſpondeat. Epiſcopus etiam & presbyter ſiue pro peruaſione rei alicuius, ſiue pro quibuſcumque grauibus iniurijs ad iudicium fuerint prouocati, licet in criminalibus cauſis per alium nulli liceat reſpondere, epiſcopis tamen & presbyteris hac lege teſtatur vt in talibus cauſis miſſo procuratore reſpondeant, ſine dubio vt ad eos redeat ſententia iudicati. In reliquis vero criminalibus cauſis vbi de ſcelere perſona conuincenda eſt, ſuã in iudicio præſentiam exhibere procurẽt. Quod ſi tertio cõuenti*

per executorem ad iudicium venire noluerint sententiã excipiẽt contumacis. Commonitorio Alarici codici pręfixo subiungitur, hunc codicem denuo publicatum fuisse, vt ex illo ius diceretur anno vigesimo Caroli regis Francorũ & Longobardorum Patricij romanorum. Quare vt Italia & Gallia eodem imperio continebantur eodem quoque iure vtebantur, quantum pertinet ad forum clericorum accusatorũ. Hoc autem ius idem erat cum iure canonum primitiuæ ecclesiæ vniuersalis & Iustinianeo cui in hac re non est derogatum codice veteri romanæ ecclesiæ, quo iure ecclesiæ suburbicariæ romano episcopo subiectæ vsæ sunt vsque ad codicem Gratiani, qui agit de foro clericorum vndecimæ causæ quæstione prima. A qua quæstione si detrahas ea iura quæ gentibus

exteris tribuuntur & ad Italiam non pertinent, falsa iura reiicias, deprauata emendes secundum iussum Gregorii. 13. nihil supererit iuri antiquo cōtrarium. Maximè vero si canonē sextum concilii Constantinopolitani, qui codice primitiuæ ecclesiæ continetur, addas huic quęstioni, qui omissus est ab ecclesia romana duabus de causis. Prior est quia cognitionem criminum ecclesiasticorum tribuit synodis prouinciarum quam cognitionē pontifex romanus sibi vindicat. Posterior quia summam iudiciorum potestatem tribuit synodis diœceseon secundum antiquam ecclesiæ consuetudinem quam refert Iustinianus l. θεσπίζομεν μηδένα. C. de episcop. aud. à maioribus, scilicet, traditum esse à patriarchis diœceseon non appellari, à quibus appellari se debere papa con-

tendit quo iure hodie vtimur. Quæ ſecutæ ſunt Gratianum decretales epiſtolæ non recipiuntur, quãtum attinet ad forũ clericorum a principibus qui eas reiecerũt vel cõtrario vſu vel contrarijs cõſtitutionibus. Quare recte Venetia retinuit ius vetus quo publicorũ iudiciorũ, etiam in accuſationibus cõtra clericos inſtitutis, epiſcopi non ſunt iudices competentes.

Venio ad ſecundum caput cõtrouerſiæ quæ eſt inter ſanctitatem Pauli quinti & ſereniſſimam rẽpublicam. Illud eſt de ſenatuſconſulto quo prohibitũ eſt ne nouæ eccleſiæ ædificentur ſine ſenatus aſſenſu. Quæ quęſtio ab alia tanquam ſuperiore pendet, vtrum clerici ordinari poſſint ſine electione & coſenſu eccleſiæ totius, magiſtratuũ & ſummi principis. Si enim hoc fieri prohibent canones, ſimul e-

tiam ſequetur multo minus nouas ſocietates, corpora, collegia clericorũ ordinari poſſe vel creari in ciuitate ſine eorum cõſenſu, vel foris ordinata & compoſita in alienam ciuitatem & rempublicã mitti. De qua quæſtione mihi diſſerendum eſt eo quẽ propoſui ordine, ex iure diuino, canonico veteris eccleſiæ catholicæ & romano iuſtineaneo. Quod ad ius diuinũ attinet, ſatis conſtat ex actis apoſtolorum electionem clericorum ordinandorum eccleſiæ fuiſſe, cõſecrationem verò epiſcopi & totius preſbiterij. Hoc obſeruari poteſt in electione quam fecit eccleſia, apoſtoli, presbiterorum in vnaquaque ciuitate, & diaconorũ quos locos ſcripturæ omnibus notos non recenſebo. Ab hoc tã ſancto iure non receſſit canonicum, quod etiam teſtimonijs pon-

tificum romanorum probari poteſt. Imperium romanum diuiſum erat in ciuitates & reſpublicas quarum territoria, vt geometrarum verbis vtar, totum ſolum imperij complebant vt nihil prætèrea ſupereſſet. Vnaquæque ciuitas ſuam habebat eccleſiam, ſuum presbiterium cui præerat epiſcopus. Quare regula eſt iuris apoſtolici, vnamquamque ciuitatem ſuum presbiteriū habere debere, quæ deinceps in canonibus eccleſiæ & conſtitutionibus imperatorum his verbis eſt concepta: vnaquæque ciuitas epiſcopum ſuum habeto. Conſtabat vero ciuitas ex pluribus ordinibus, primum ordine decurionum ſiue curialium cui præerāt magiſtratus municipales, iudices ſcilicet ciuitatis, ordine honoratorum, id eſt, eorum qui honores in ciuitate geſſerāt, dein tri-

bus ordinibus in quos etiam hodie multarum gentiũ populi diuiduntur, ij sũt clerus, possessores, & plebs. Nobiles enim esse quos possessores iura vetera vocant, indicant plures epistolę Gregorij primi ad possessores Siciliæ scriptæ. Hi ordines varie collocati modo rẽpublicã sub magistratibus municipalibus, modo ecclesiam sub episcopo efficiunt. Nulla sanctior actio in politia ecclesiæ celebratur præter conuentus ecclesiæ, ordinandorum clericorum causa ab episcopo conuocatæ. Stato tẽpore & solemni post publicas ad deum preces & ieiunia, ordines ecclesiæ conueniebant: ij quorũ iam nomina palã facta, quique iam a viris peritis examinati erãt, proponebantur. Orationem habebat ad ecclesiam episcopus, qua ordines hortabatur ad electionẽ ordinandorum

rum

rum ſincere tanquam deo coram, teſte & iudice metuendo faciẽdam, cuius rei formulam exhibuit Clemens octuus papa in pontificali Romę edito. Sententias de ſingulis qui proponebantur cooptandi, ordines eccleſiæ dicebant. Sed prima fuit ſententia ordinis magiſtratuum & decurionum, qui ſimpliciter in iure ordo dicitur. Ex omnium ordinum conſenſu ſeu conniuentia decretum totius eccleſię de admittendis ad ordinationẽ pronuntiabatur, electionem cõſecratio ſequebatur, poſtremo gratijs deo actis comitia dimittebãtur. Hæc forma ordinationis ex varijs iuris locis colligitur, vnico contẽtus ero qui eſt in codice Gratiani can. 6. diſt. 24. eius verba ſunt: *Epiſcopus ſine cõcilio clericorum clericos non ordinet, ita vt ciuiũ aſſenſum & conniuentiã quærat*. Con-

niuẽtia verò eſt conſenſus eius qui nõ cõtradicit. Verbũ hoc, ciues, & alibi, populus, non eſt ὄχλος turba, can. 13. cõcilij Laodicenſis quo abutũtur qui laicos ab electionibus clericorũ eijciunt. Populus in ſacris canonibus & in iuris locis eſt ciuitas ſeu reſpublica quæ ſine magiſtratibus nec eſſe nec intelligi poteſt, cum primum locum in ciuitate teneant. Populus, ait Cicero in libris de Repu. referente Auguſtino lib. 19. de ciuitate dei c. 21. *eſt cœtus multitudinis iuris cõſenſu & utilitatis communione ſocietas*. Magiſtratus, qui primi ſunt in ciuitate & populo primam ſententiã ferunt, quia mores ordinãdorum magis ſcire & cognoſcere poſsũt. Hi magiſtratus principis perſonam ſuſtinent qui per eos eligit ordinandos. Nouiſſimũ ius hanc formam electionis etiam agnoſcit, vt ex oratione epiſcopi ad ordines manife

stũ sit quæ est in pontificali Clementis octaui. Hæc est igitur ecclesię vniuersalis regula a Leone primo papa pronuntiata in epistola ad Anastasiũ episcopum Thesalonicẽsem quæ est in codice romano vetere. Sic aũt cõcepta est, Nullus inuitis & nõ petẽtibus detur episcopus, ille oĩbus præponatur quẽ cleri plebisque cõsensus cõcorditer elegerint. In codice quoque Gratiani papa Nicolaus primus ad episcopum Rauẽnatem can. 13. distin. 63. sic ait. *episcopos nõ consecres nisi post electionẽ cleri & populi:* & can. 26. distin. eadem, Celestinus papa ad episcopos Galliæ sic scribit, *Cleri, plebis, & ordinis consensus & desideriũ requiratur in ordinatione sacerdotum.* Iterum Leo 1. papa in codice Gratiani cã. 27. dist. 63. *Vota ciuium testimonia populorum, honoratorum arbitriũ, electio cleri-*

corum, in ordinationibus ſacerdotũ expectantur. Per pacẽ & quietem ſacerdotes qui præfuturi sũt, poſtulentur, teneatur ſubſcriptio clericorum, honoratorum teſtimoniũ, ordinis conſenſus & plebis. Hoc verbum (ordo) eſt decurionũ qui eſt ſenatus ciuitatis cuius principes ſunt magiſtratus ſeu duumviri. Atqui hęc regula non eſt ſpecialis de electionibus epiſcoporum, ſed generaliter ad omnes ordinationes clericorũ pertinet, quæ his verbis Leonis papæ ſic concipitur, Nullus inuitis & non petentibus detur clericus. Nec vero tãtum in electionibus clericorum ſingulorum princeps per magiſtratus conſenſum adhibebat, verum etiam generalibus conſtitutionibus, quos reijci vellet, ſtatuebat. Superius dixi vnamquamque ciuitatem ſuum habuiſſe ſenatum qui ſimpliciter ordo

dicebatur, cæteri nomine plebis ſeu populi comprehenſi aut ciues erant origine non tantum domicilio, & hi propriè ciues ſeu municipales dicebantur, aut domicilio ſeu incolatu ſolo, qui incolę dicuntur teſte titulo ad municipales & de incolis. Ex his Cõſtãtinus ſanctiſſimus imperator quos repelli vellet ab ordinationibus conſtituit duabus legibus quæ in codice Theodoſiano habentur, vna ad Baſſum, altera ad Ablauium præfectos prætorio. Primum curiales, id eſt, ſenatores ciuitatis repellit, dein eos qui origine ciues erant ſiue diuites ſiue pauperes, tum etiam incolas diuites, ſolos incolas pauperes ad ordinationes admittit, quia aliorũ perſonæ & fortunæ muneribus perſonalibus & patrimonialibus ciuitatum neceſſariæ erant. Hęc ſunt iura ſupremorum

principum in electionibus & ordinationibus clericorum. Sub imperatoribus occidentis hoc ius cōseruatum est. Ansegisus enim archiepiscopus senonensis qui secundus Papa Galliæ & germanæ dictus est ob legationem romanæ sedis, qua in his regionibus fungebatur, constitutiones Caroli magni collegit, quarum vna est qua prohibetur ne quis clericus vel monachus fiat sine eius consensu. Eius constitutionis verba sunt hæc: *De liberis hominibus qui ad seruitium dei se tradere volunt vt peius hoc non faciant quam à nobis licentiam postulent, hoc ideo quia audiuimus aliquos ex illis non tam ex causa deuotionis hoc fecisse quam pro exercitu seu pro alia regali functione fugienda. Quosdam vero cupiditatis causa ab his qui res illorum concupiscunt circumuentos audiuimus, &*

hoc ideo fieri prohibemus. Cum ait ſeruitium dei, idem cum antiquis imperatoribus dicit, qui ſub his verbis, λειτουργία θεοῦ intelligunt clericatũ & monachiſimũ l. θεσπίζομεν. 53. §. πρὸς τούτοις. C. de Epiſc. & cler. Atqui conſtitutiones Caroli magni in Italia ſeruabantur teſte Leone quarto papa ad Lotharium Auguſtum ſcribente can. de capitulis diſtin. 10. Omittere verò non poſſum conſtitutiones imperatorum quibus iubent vt clerici ordinandi ſumantur ex eadem ciuitate, imo ex eodem vico in cuius eccleſia ſunt collocandi, l. in eccleſijs. 11. C. de epiſcop. & cler. nec etiã tot Nouellas iuſtiniani prętèrire poſſum quibus ſtatuit vt determinatus ſit numerus clericorum, quarum legum plurimæ factæ ſunt aduerſus typhum epiſcoporum qui hoc im-

menſo clericorum numero dignitatem & potentiam ſe augere putabant, vt ait Zoſimus papa in epiſtola ad epiſcopum Salonitanum quæ eſt codice vetere romano, cum ait *epiſcopos ex huiuſmodi ordinationum numero pompam multitudinis quærere & putare ex hac turba aliquid ſibi dignitatis acquiri*. Si verò hæc omnia iura ſunt principum ſuperiorum vt nec ordinationes hominum ſingulorum ſine eorum aſſenſu fieri poſſint: quanto magis ne nouum plurium perſonarum collegium, vniuerſitas, eccleſia ſine eorum voluntate conſtituatur. Si clerici ex eadem ciuitate eodemque vico ſumendi ſunt in quo ſeruire deo debent, atque hoc ius ab illis conſtitutum ſeruãdum eſt, quanto magis prohibẽdi ius habẽt ne collegium foris inſtitutum

tum in eorum prouincias immittatur ex clericis forte compositum, qui habeant in sinu aphorismos confessorum, inter quos relatũ est clericos crimen maiestatis admittere non posse, quia nõ sint subditi principi temporali. Aduersus quod genus belli neq. principum fortitudo, neq. custodum corporis, neq. arces, neque exercitus eos satis cõmodè tueri possunt. Si verò clericis imperata est stabilitas, ne possint ab vna ciuitate in aliã transferri, vt relatum est à Gratiano dist. 71. & in canonibus codicis primitiuæ ecclesiæ: quanto magis principibus liberũ esse debet a finibus suis arcere hominũ extraneorũ collegia vaga & instabilia, & ad libitũ alterius quocumque terrarum peregrinantia. Sane agnoscendum est romanum pontificẽ ecclesiæ caput esse & principem epi-

ſcopalis coronæ. At ſanctis canonib. ſancitum eſt vt vnaquæque eccleſia ſibi ſuos clericos eligat, vt neque ciuitas in ciuitatem, neq. diœceſis in diœceſim imperium & poteſtatem ſibi tribuat. Sunt enim quatuor genera epiſcoporum quot & conciliorum canonibus ſacris, epiſcopi ſcilicet ciuitatum, metropolitani prouinciarum, patriarchę ſeu primates diœceſeon & patriarchæ œcumenici. Sic enim pręcipit can. ſecũdus cõcilij Cõſtãtinopolitani, qui & codice eccleſiæ antiquæ catholicæ & codice vetere romano continetur, de diœceſeon finibus regundis factus (eſt autem diœceſis multitudo prouinciarum.) *Qui ſunt,* inquit, *ſuper diœceſim epiſcopi, nequaquã ad eccleſias, quæ ſunt extra præfixo ſibi terminos accedãt, ne eas hac præſumptione confundant. Non vocati autem epiſco-*

pi vltra suam diœcesim, accedant propter ordinationes faciendas vel propter alias dispensationes ecclesiasticas. Itaque hæc iura quæ sunt ordinariæ potestatis ci uitatum, prouinciarum, diœceseon confundi non debent, neque superior in inferiorem quidquam sibi arrogare præter definitiones canonum ecclesiasticorum. Potestatis ordinariæ pontificis romani sunt, quæ ei canon. 6. concilii Niceni tribuuntur intra suburbicarias ecclesias, ait Ruffinus Venetus & presbyter Aquileiensis concilij Niceni mentem referens. At Ruffino bellum indicunt scriptores romani huius temporis, nescientes quæ sint illæ ecclesiæ, quas primæ & ordinariæ potestati papæ subiectas intelligit concilium Nicenum. Ruffinus vero Ecclesias intellexit suburbicariarum prouinciarum vel

regionum quæ ſunt quatuor, prima romana intra præfecturæ vrbanæ ter minos, ſiue, quod idem eſt, intra centeſimum ab vrbe miliarium lapidem, & tres aliæ quibus ipſa cingitur, Cam pania tota, Picenum ſuburbicarium & Tuſcia ſuburbicaria, quarum ſæpius meminit Notitia imperij romani. Sed huic rei explicandæ opus eſſet longiore oratione & deſcriptione quadam geographiæ politicæ & eccleſiaſticæ imperii romani. Magnitudo enim tanta eſt huius argumenti vt ſi dignitati eius oratio ſeruiret, maiorem in modũ excreſceret hæc epiſtola. Ab illo antiquiſſimo tempore Italia diuiſa eſt, quod ad ciuilem adminiſtrationem attinet, in duas diœceſes, alteram vrbis romæ, ad quam regiones extra Apenninum poſitæ pertinent, alteram citra Appenninum, eius

iugis & Alpibus clausam, in qua sita est Venetia regio. Iuribus etiam diœceseon successere regna, quæ dissoluto imperio romano nata sunt. Quare nulla iuris canonum ratio patitur, vt in Venetia regione extra suburbicarias prouincias sita summus pontifex collegia noua clericorum instituat, vel foris instituta in Venetiam & reipublicæ serenissimę subiectas prouincias immittat sine ipsius authoritate & consensu.

Superest vt de tertio capite controuersiæ propositæ disseram, in quo agitur de senatusconsulto quo laicis vetitũ est ne res soli in ecclesias transferant sine senatus voluntate. De quo mihi respondendum est eo quo proposui ordine ex iure diuino, ex iure canonico ecclesiæ veteris catholicæ, & romano Iustinianeo. Hæc vero

quæſtio ab aliis duabus quæſtionibus quæ illi ſunt præiudiciales, pendet: prior eſt quis de rebus eccleſiæ ſtatuẽdi ius habebat, poſterior in quos vſus res eccleſiæ ſint impendendæ. Quod attinet ad priorem, ſic dicitur in Actis apoſtо. *Omnes qui credebant erant pariter, & habebãt omnia cõmunia, et poſſeſſiones vendebant, & diſpertiebant ea omnibus prout cuiq. opus erat.* Omnes, ait, credentes diſpertiebant: ergo tota eccleſia. Codex canonicus veteris eccleſiæ catholicæ earum rerum poteſtatem, quæ prius totius eccleſiæ fuerat, committit ſenatui clericorum, cui pręeſt epiſcopus canone vltimo concilij Antiocheni, qui canon non ſolum codice eccleſię catholicę, ſed & codice vetere romano & nouo quem Gratianus collegit, continetur. Eius canonis verba ſunt hęc,

Episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum erga omnes qui indigent cum summa reuerentia & timore dei. Participet autem & ipse quibus indiget, si tamē indiget, tam suis quā fratrum qui ab eo suscipiūtur necessarijs vsibus, profuturis: ita ut ī nullo qualibet occasione fraudentur, iuxta sanctum apostolum sic dicentem, habentes victum & tegumentum his contenti simus. Quod si contentus istis minimè fuerit, cōuertat autē res ecclesiæ in suos vsus domesticos & eius commodo vel agrorum fructus non cum conscientia presbiterorum & diaconorum pertractet, sed horum potestatem domesticis suis aut propinquis aut fratribus filijsque cōmittat, ut per huiusmodi personas occultè cæteri lædātur ecclesiæ, synodo prouinciæ pęnas iste persoluat. Si aūt & aliter accusetur episcopus aut presbyteri qui cū ipso sunt, quod ea quæ per-

tinent ad ecclesiã vel ex agris vel ex alia qualibet ecclesiastica facultate sibimet vsurpent, ita ut ex hoc affligantur quidẽ pauperes, criminationi vero & blasphemijs, tam sermo prædicationis quã hi qui dispensant taliter, exponatur, et hos oportet corrigi, sancta sinodo id quod decet approbante. Cum ait canon latine redditus in codice vetere romano, episcopum de rebus ecclesiæ decernere debere cum consciẽtia presbyterorum & diaconorum, intelligenda est appellatione conscientiæ non scientia sed sententia cleri. Græcus enim canon habet. Διὰ γνώμης. Itaque omnis clerus ciuitatis de ea re decernere debet, non solus episcopus. Nihil hic dicitur de ordinibus laicorum: principi enim, qui eorũ vice fungitur, vetus ecclesia, vt iam dictum est, canones suos commendabat

batvt eos probaret & eorum cuſto-
diam haberet. Quare etiam Iuſtinia-
nus Nouellis alienationem prohibet
bonorum immobilium eccleſiæ, ne
pretia eorum, vt ait, abſumerent cle-
rici in proprios vſus, & pro eccleſiæ
totius vtilitate contra epiſcopos &
clericos, non pro clero contra eccle-
ſiam hæ conſtitutiones factæ ſunt. Vt
vero in ciuitate bene morata & con-
ſtituta alij de rebus ciuitatis decer-
nunt ſecũdum ipſius leges, alij ex de-
creto illorum pecunias publicas col-
libunt & expẽdunt, accepti & expẽſi
rationẽ reddituri: ſic in eccleſia olim
bene conſtituta factum eſt. Decerne
bat autem vel tota eccleſia ex iure
diuino, vel totus clerus ex iure cano-
num de rebus eccleſię, eius vero œco-
nomus decreta executioni mãdabat,
rationem adminiſtrationis redditu-

rus. Illius œconomi fit mentio can. 8. concilij Gangrenſis. Cum vero ſenſim epiſcopi per ſe res eccleſiæ admi niſtrare cuperent, vt liberũ arbitrium in quos vellent vſus, eas abſumẽdi vſurparent, hoc illis cã. 28. cõcilij Calchedonenſis prohibitum eſt. Hi duo canones reperiuntur quoque in codice vetere romano. Iuſtinianus etiã Nouella 123. œconomorum vſum in eccleſia conſeruat, & ab ijs epiſcopi quæ ſibi neceſſaria ſunt vt recipiant conſtituit, dum prohibet œconomos impenſas epiſcopis ſoluere qui in comitatu præter eius conſtitutionem morãtur. Dictum eſt ex iure diuino, canonico, & iuſtinianeo vel totam eccleſiam vel clerum totum de rebus eius decernere debere, & ex decreto, œconomos res eas adminiſtrare, rationem adminiſtrationis reddituros

Secunda quæſtio eſt in quos vſus expendi debeant. Conſentiunt omnia iura diuinum, canonicum, & iuſtinianeum bona eccleſiæ in alimenta pauperũ abſumi debere, ſiue clerici ſint, ſiue monachi, ſiue laici. Sed & in miniſtrorum & paſtorũ eccleſiæ vſus neceſſarios eatenus vt ſe frugaliter & ſine luxu tueri poſſint. Victum enim & veſtitum ſolum eis decernit Paulus, qua appellatione veniunt res omnes ad vitam cum modeſtia & frugalitate neceſſariæ. Codex canonum primitiuæ eccleſiæ decretum Pauli repetit canone quem iam retulimus, neque præterea quicquam eis decernit. Si quid amplius ſibi [illegible]dicent, epiſcopi & clerus, id in

nus cum iure diuino & canonico cõsentit cum impensas vetat solui episcopo in comitatu sine causa moranti. Nec tantum fructus rerum, sed & earum pretia in vsus pauperum absūmi iubēt apostoli & patres. Qui enim eorum ætate liberales in ecclesiam esse volebant, potuissent res suas ecclesiæ dicare & fructuum pretia singulis annis apostolorum pedibus offerre in vsum pauperum. At id in more nõ fuit ecclesię, sed res ipsas vendebant & pretia offerebāt. Sed & a Constantino ad Theodoricum regem Italiæ & Iustinianum libera fuit ecclesiæ potestas res suas immobiles vendendi, can. 15. cõcilij Ancyrani, qui canon codice primitiuæ ecclesiæ catholicæ, & iterum codice vetere romano continetur: quo eodem vetere iure res omnes suas in pauperes

erogabat, victu & vestitu ministrorũ suorum exceptis. Cui iuri proximum est Iustinianeum qui pro ecclesia cõtra clerum, non pro clero contra ecclesiam constitutionem fecit, qua vetat ne res soli ad ecclesias pertinentes vẽdere liceat, ne clerus pretia rerum venditarum in fraudem ecclesiæ sibi vsurpet. Quare hæ duæ regulæ ex-aduerso opponuntur. Prior & antiquior qua ecclesiæ res soli venire debent neque retineri. Altera qua ecclesia res soli sibi habere nec vẽdere potest. Vtra fuerit ecclesiæ vtilior, vsus & euentus docuit. Cum enim in vsus pios res omnes ecclesię absumebantur, excitabatur in animis christianorum erga ecclesiam liberalitas,

tionem liberalitas, libertatem erogatio ſubſequeretur,& perpetua ſucceſſione diuitum bona in pauperes tranſirent. Atque ea ratione pauperibus ex paupertate emergendi poteſtas dabatur vt bonis artibus diuitias ſibi cōpararent quæ deinceps in pauperes totæ conſumerētur. Quod ius ſi ſeruaretur, vſus edoceret, quāta fęlicitas hominibus oboriretur ex diſciplina legum religionis chriſtianæ. Contraria conſtitutio quæ eccleſias res ſoli ſibi retinere permittit & vendere vetat, mala prioris legis bonis aduerſaria peperit. Nam rebus eccleſiæ non abſumptis in pios vſus, donandi quoque pia voluntas refrigeſcit; res ſoli a laicis in eccleſias varijs artibus tranſeunt, familiarum numerus quo reſpublica ſuſtentatur, & laicorum omnis ordo minuitur, quæ-

que reſtant laicorum familiæ diuitijs amiſſis non tantum in ruſticos, ſed in periœcos Cretenſium vel Ilotas Lacedemoniorum degenerant, qui ſeruitiorum genera fuerũt dominorum agros colentia. Denique ſenſim chriſtiani laici in Iudæorũ conditionem & ſeruitutem tranſirent, quibus res ſoli poſſidere non licet. Vt his malis obuiam iretur quæ oriuntur ex conſtitutione Iuſtiniani quam bona mẽte fecit, eadẽ authoritate omnes Principes orbis chriſtiani modum ſtatuerunt comparationibus rerũ ſoli quas eccleſiæ facerent, & partem aliquam iuris diuini & apoſtolici reſtituerũt, vt qui vellent in eccleſiam liberales eſſe, res ſuas venderent, pretia ad pe-

imitatus ſenatus Venetus eandem legem neceſſitate cogente fecit. Aut enim noua diſtributio bonorum eccleſiæ ſecundum ius diuinum & canonicum veteris eccleſiæ catholicæ facienda fuit, qua infinito numero pauperum omnis generis clericorũ, monachorum, laicorum ſuccurreretur, aut modus paupertati & diminutioni familiarum quæ ex laicorum matrimonijs propagantur, adhibendus fuit. Prior ratio ſanctior & vtilior reipublicæ & eccleſię fuiſſet, at poſterior ita neceſſaria vt ſine ſumma pernicie ab hac abſtinere, ſapiẽtia ſenatus nõ potuerit. Quare ſi ob hæc tria capita controuerſiæ, quam propoſuiſti; ſenatus ſequutus ius diuinum, canonicum & romanum, in quibus poſita eſt libertas principum & populorum Italiæ, excommunicatus fut,

fuit: ſcito in ſenatus perſona & cum eo apoſtolos & patres ſanctorum canonum authores excommunicatos fuiſſe, quod neque mirum neque nouum videri debet. Apoſtolus enim Iohannes ſuperſtes à Diotrephe quē φιλοπρωτεύοντα fuiſſe dicit, excommunicatum ſe ſcribit epiſt. 3. cùm Diotrephes neque eum neque literas ab eo ad eccleſiam ſcriptas in illam admitteret, illos etiam qui cum eo communicarent fratrum hoſpitio ex eccleſia eiiceret. Sed hæc ſenatus excommunicatio non tam à Pauli quinti ſanctitate quum ab adulatorum, quibus ſummæ poteſtates nunquam caruerunt, praua ſuggeſtione orta exiſtimanda eſt [illegible] ad eum prouocan-

tas plura desiderabat, sed non ea menite vt publicentur. Quod si tibi visum fuerit eorum legendorum copiam amicis facere, & te & illos monitos cupio, mea me ecclesiæ dei subiicere, & hæc à me scripta esse optare cum bona venia mei regis, qui quamuis miles sit fortissimus & summus imperator, pacem tamen colit & omnibus principibus eius tuendæ author est, & ob hanc controuersiam ne partes ad arma veniant summo studio contendit. Vale. Dat. K. D. 1606.